

FERGANA'DAN KONYA'YA UZANAN YOLDA BİR ÂLİM SAİDÜDDİN FERGANİ

ANUŞ GÖKÇE

Saidüddin Fergani Şam'da karşılaştığı Sadreddin Konevi'nin sohbetinden etkilenerek Konya'ya gelen Özbek evliyalarından biridir. Saidüddin Fergani 1223 yılında Fergana vadisinde bulunan ve bugün Özbekistan sınırları içinde kalan Kaşan şehrinde doğdu.

Esas ismi Ebu Osman Saidüddin Muhammed bin Kalani el-Ferganî'dir. Hakkında yeterli bilgi bulunmamakla beraber Fergani'nin yazdığı bir eserinde Şeyhu'uş-şüyuh dediği Şahabüddin Suhreverdi'nin halifesi olan Necibüddin Ali bib Buzgaş eş-Şirazi'ye intisap ettiğini, sülukunu tamamladıktan sonra Tahan adlı bir hanikahın şeyhi olduğunu kaydetmektedir.

Kısa bir süre sonra memleketi Fergana'dan ayrılarak Şam'a gitmiştir. Bu sırada Şam'da bulunan Sadreddin Konevi'nin sohbet halkasına katılarak Konya'ya gelmiştir. 1245 yılından itibaren Sadreddin Konevi'nin sohbetlerine ve hizmetine katılan Saidüddin Ferganî'nin 1260'lı yıllara kadar Anadolu'da kaldığı tahmin edilmektedir.

Mehmet Ali Uz, hac farızasını yerine getirdikten sonra 1267 yılında

Şam'da vefat eden Ferganî'nin "Muhyiddin Arabî'nin ve Sadreddin Konevi'nin fikirlerinin İslam ülkelerinde yayılmasına yardımcı olan alim ve şeyhlerdendir." diye ifade eder. (Uz, Mehmet Ali, Konya Alimleri ve Velileri, s. 68, Meram Belediyesi Yay. 2013, Konya) Mahmut Erol Kılıç, Ferganî'nin fikirleri hakkında şunları ifade eder:

"Ferganî'nin fikirlerini Müntehel-i Medarik'in mukaddimesinde görmek mümkündür. Burada zât, gayb, ilk tecelli, ahadiyet ve vahidiyet mertebeleri; zuhurun sebep olarak muhabbet, kemal, ilim, vücut, ikinci tecelli ve ilahi isimler, kevnin mertebeleri, insan-ı kâmil mertebesi, ruhlar mertebesi, misal mertebesi, cisimler mertebesi, Hz. Âdem ve insan hakikati, Hz. Muhammed ve Muhammedî hakikat, altı küllî mertebe, dört sefer gibi konular hem varlığın tecelli ediş basamakları olarak hem de sâlikin zâta rücu'daki manevi makamları olarak ele alınır.

Vahdet-i Vücut terimini ilk defa ve en fazla kullanan Ferganî'dir. Ancak onun bu kavramla ifade etmek istediği şey sarîh değildir. Fergani bu konuları işlerken üstatları İbnü'l Arabî ve Sadreddin

Konevi'nin açıklamalarını aynen takip ederse de birkaç yerde onlardan farklı bir terminoloji ve formülasyon denediği göze çarpar. Mesela İbnü'l- Arabî bu konuları izah ederken hiçbir yerde vahdet-i vücudu kavramlaştırıp, özel bir terim olarak kullanmamıştır. Fergânî, iki üstadından biraz bir değişik yorumlama ile bu kavrama afakî düzlemde kesretin (ilimle başlayan çokluğun) tam karşısında bir mana yükler.

Ancak ahadiyyetü'l cem' makamında bunlar aynı şey olurlar. Zira ona göre vücut, mutlak ve hakikî vahdete sahipken ilmin tabiatında kesret vardır. Vahdetin tabiatı faillik iken kesretin tabiatı kâbilliktir. Biri vücut diğeri imkân ifade eder. Buna ahadiyet mertebesinden bakıldığında zat için, bütün kesretten uzak *"mutlak birdir"* denilebilir. Fakat vahdaniyet mertebesinden bakıldığında bu defa da zâtın bu mutlak birliğinin çokluğun da kaynağı olduğu görülür. Bu durumda zât aktif, isimler ise pasiftir.

Salikin varlığın birliğine doğru yönelmesi, bir ahenk, uyum ve bütünleşme sağlarken, çokluğa doğru yönelmesi ayrılık, farklılık ve uzaklaşma doğurur. İlk bakışta birlik iyi çokluk kötü gibi görünse de aslında bunlar Zat-ı Mutlak'ın değişik mertebelerde birbirine zıt sıfatları olduğundan alemde her ikisi de müspet rol oynar..." (Kılıç, Mahmut Erol, TDV İslam Ansiklopedisi, "İrfan" maddesi, pdf) 220